

מבצע נמל ומבצע שוטר במלחמת העצמאות

סיכומו של פיני פליטמן עם ההרחבות של איתן עומר

ביום א' 28.04.19 נערך סיור באזור חוף הכרמל. הסיור הודרך על ידי **איתן עומר** (054-6755674) במסגרת סיורי "עמיתים לטוילים" ובשילוב עם סיורי תו תקן של - "בשבילנו".

נפגשנו בתחנת הדלק בכניסה למושבים עופר וכרם מהר"ל. לאחר היכרות עם איתן המדריך ופעילויות רישום שונות צמצמנו רכבים ונסענו לאנדרטת "אלכסנדרוני" שבדרך לחוף דור. האנדרטה מוקדשת לחללי מבצע "נמל" של החטיבה בקרבות תש"ח. היא הועמדה ממזרח לכביש 2 בשטח המכון לחקר הדיג של משרד החקלאות. את המבנה הקים בשנות ה-20 של המאה הקודמת הברון ג'יימס דה רוטשילד, והוא שימש כבית הספר של ילדי הכפר טנטורה. שנים לא רבות לפני כן הקים בכפר אביו, הברון אדמונד דה רוטשילד ("הנדיב הידוע"), את מבנה המיזגה הבולט עד היום בשטח.

כאן, בצל האקליפטוסים, החל איתן בסיפור:

מלחמת העצמאות מתחלקת לשני שלבים –

בראשון שבהם, כאשר רשמית הבריטים עדיין כאן, לחמו בנו בעיקר "כנופיות" מקומיות, לצד צבא ההצלה של קאוקג'י וכמה גורמים מאורגנים קטנים נוספים. שלב זה החל למחרת ההכרזה באו"ם בכ"ט בנובמבר ועד הכרזת המדינה ב-14 במאי, ה' באייר תש"ח. השלב השני הוא כבר מלחמת מדינות וצבאות בין מדינת ישראל, שרק הוקמה, למדינות ערב, שפלשו אליה. שלב זה נמשך עד להסכמי שביתת הנשק במרץ 1949.

ובגזרתנו - לקראת סוף אפריל 1948 נכבשה חיפה על ידי ההגנה, ועימה נחסמה הגישה הימית של ערביי צפון הארץ. ימים ספורים אחר כך נופלת גם קיסריה המוסלמית-בוסנית לידינו. כך הפך נמלה הקטן של טנטורה לעורק האספקה הערבי היחיד בגזרה לקבלת נשק ותחמושת. במקביל, גם כביש החוף היחיד שהיה אז (כביש 4 דהיום) נחסם תכופות ע"י הערבים בקטע שבין זיכרון יעקב לחיפה. בסמוך לו ישבו **כפרי "המשולש הקטן"** - כינוי שניתן לכפרים **ג'בע** (ביער עופר דהיום, מעל גבע כרמל), **עין ר'זאל** (סמוך למושב עופר) ו**איגזים** (שעל חורבותיו יוקם לימים מושב כרם מהר"ל). הללו הקימו מארבים ומחסומים על הציר מת שחפצו, ושיבשו אנושות את התנועה לחיפה היהודית. "המשולש הקטן" - להבדיל מזה הגדול, כינויו של גוש ג'נין-שכם-טול כרם.

שני כפרים נוספים ששכנו על הדרך לא פעלו כנגד התחבורה באזור ולפיכך נשארו על מקומם – הכפר **פורידיס**, שכבר לפני כן הגיע להסכמים והבנות עם ההגנה, והכפר הסודני **ג'אסר א זרקא** (שבתיו גם הם נבנו ע"י הברון).

הנחת גורמי הביטחון היתה שבהיכבש הכפר טנטורה על קו החוף, ובהינתק קו האספקה הימי עליו הוא חולש - יוותרו כפרי המשולש הקטן ללא אמצעי תגבורת ויכנעו. משימת הכיבוש הוטלה על "אלכסנדרוני". **מבצע "נמל"**, אם כך, יצא לדרך במוצאי שבת, 23 למאי 1948.

איתן המדריך לוקח אותנו אל מתחם האנדרטה לזכר חללי הקרב. 14 הרוגי המבצע מונצחים בה, מהם 13 לוחמי אלכסנדרוני. אחד מהם הוא **בנימין פיש ז"ל**, שהשתתף בקרבות רבים במלחמה, אך כלל לא אמר היה להגיע לטנטורה. למרות זאת ביקש בכל דרך להתנדב ולהסתפח לגדוד 33. את מותו מצא מאש צלף ערבי שירה בו בעת שכיתתו סרקה את בתי הכפר הכבוש. איתן המדריך לוקח אותנו אל מתחם האנדרטה לזכר חללי הקרב. 14 הרוגי המבצע מונצחים בה, מהם 13 לוחמי אלכסנדרוני.

אחד מהם הוא **בנימין פיש ז"ל**, שהשתתף בקרבות רבים במלחמה, אך כלל לא אמר היה להגיע לטנטורה. למרות זאת ביקש בכל דרך להתנדב ולהסתפח לגדוד 33. את מותו מצא מאש צלף ערבי שירה בו בעת שכיתתו סרקה את בתי הכפר הכבוש. ההרוג ה-14 הוא **מנחם כהן ז"ל**, איש חיל הים, שנהרג מפליטת כדור מקלע "טומי" בספינת הדייג בה לחם. אביו, חיים כהן ז"ל, נפל 3 חודשים לפניו, בעמדות ה"הגנה" בין חולון לת"א. הנה כי כן, עוד זווית ל"כל העם צבא" - מציאות מוחשית במיוחד במלחמת העצמאות.

הכפר טנטורה ומבצע נמל – 23.05.48

המשכנו עם הרכבים אל חוף דור הציורי. איתן מוליך אותנו אל חלקו הדרומי של החוף המטופח. כאן עומד עדיין בית המכס המקורי של נמל טנטורה, ממנו ייצאו המקומיים אבטיחים למצרים. ממש מולו (בין בתי האיגלו של כפר הנופש דור) ניצב מבנה הקבורה של השייח עבד אלרחמן אלבוג'רמי, מנכבדי הכפר. קרוביו מתגוררים היום בלבנון, בסוריה ובקנדה. בכפר טנטורה (משמעות השם - כובע מחודד) היו על פי סקר בריטי משנת 1945 כ-1490 תושבים. הכפר היה מבוסס ועשיר, יחסית, עם בתי אבן ורחובות רחבים. מרכז הכפר היה בתחומי כפר הנופש דהיום, ובית הקברות שלו שכן במגרש החניה שלפני הכניסה לחוף הפופולרי.

חוף דור המפורץ והנוח מאד, שימש כנמל כבר מימי שלמה המלך. דהאר אל עומר, שליט הגליל במאה ה-18 הקים כאן נקודת משמר, ונפוליאון עבר כאן בנסיגתו מהקרב הכושל בעכו, וכדי להקל על משאו הטיל לים את עודפי התחמושת והתותחים.

ובחזרה לתש"ח - לאחר סיור מקדים של בנצי פרידן, מג"ד גדוד 33 של החטיבה (שהתקיים למעשה בנסיעה 'תמימה' בקו הרכבת העובר עד היום בסמוך לכפר), יצאו לוחמי הגדוד לכבוש את הכפר. חברו להם כוחות נוספים מחיל הים והארטילריה. הלוחמים יצאו בלילה מאזור פורידיס בהליכה רגלית בשלושה ראשים. פלוגה א' אמורה לתקוף מצפון את מבנה הבורג' (אזור תל דור) ומבנה המיזגה, פלוגה ב' אמונה על מבנה בית הספר, החולש על הכפר ממזרח, ופלוגה ג' תשתלט על הדיונות השולטות

על הכפר מדרום. כוח של חיל הים פעל לחסימת תגבורת ימית, וסייע לכיבוש הנמל הקטן. כוח נוסף ישב בכפר לאם (מושב הבונים דהיום) וחסם סיוע אפשרי מאזור המשולש הקטן.

בכפר נמצאו חמושים מקומיים וכנראה גם לוחמים עיראקיים סדירים. חלק מתושבי הכפר התנגדו ללחימה ושאלו להסדר דומה לזה של פורידיס, אך יד הלאומנים היתה על העליונה.

הכיבוש נתקל בקשיים. פלוגה א' נתקלת בשבט בדואי שכלביו מתחילים בהרעשה כבדה ומתגלה. למרות זאת היא מבצעת את משימותיה בשלמותן, לפלוגה ב' יש נפגעים רבים בכיבוש בית הספר ובתחילה מבקשת מהמג"ד אישור נסיגה, אך נענית בשלילה. לאחר קרב קשה היא כובשת את המתחם. פלוגה ג' ממשיכה בכיבוש המשלטים הדרומיים של הכפר.

קעת מתפנים כל הכוחות לכיבוש מרכז הכפר. בתחילה בצורה מרוסנת ומבוקרת, אך כשרשימת הנפגעים תופחת - הופך הקרב לפראי יותר, תוך ירי לכל מקור ירי אויב בלי לבדוק אם נמצאים שם זקנים, ילדים או נשים שאינם לוחמים.

עם סיום הלחימה בבוקר פונו תושבי-הכפר למכלאות שבויים, ומשם לפורידיס וטול כרם.

טבח בטנטורה?

יובל שנים חלפו, וסיפורו הנשכח של מבצע נמל שב לכותרות. עבודת התזה שכתב תדי כ"ץ, תלמיד המחלקה ללימודי א"י באוניברסיטת חיפה, טענה כי בקרב על טנטורה ביצעו לוחמי אלכסנדרוני טבח בתושבי הכפר חסרי הישע. המספרים נעים בין כמה עשרות ועד כדי 200 גופות שנקברו בחשאי ובחופזה במקום. הסיפור, שזכה לכותרות ראשיות בתקשורת, עורר את מחאתם הנמרצת של ותיקי הלוחמים בקרב. הם שכרו את שירותיו של עו"ד גיורא ארדינסט ויצאו להגנה על שמם הטוב. בית המשפט, שכנס לעובי הקורה, בחן את העדויות שהביא כ"ץ וגילה בהן סתירות ואולי אף סילופים. הוא הורה על תשלום פיצויים ללוחמים ודרישה לתדי כ"ץ לחזור בו בפומבי מהאשמות שהעלה. אוניברסיטת חיפה גם היא בדקה בשנית את עבודת התזה שהגיש ופסלה אותה.

למרות זאת כ"ץ בחר שלא לחזור בו, והגיש שוב את העבודה באוניברסיטה בחו"ל.

הגענו לחצר מוזיאון המיזגגה. כאן, כאמור, בנה הברון מפעל לייצור בקבוקי זכוכית לטובת היין המשובח שנעצר ביקב בזיכרון יעקב. בפועל התברר כי חול הים המקומי אינו מתאים להפקת זכוכית באיכות טובה והמקום נסגר ב-1895, ארבע שנים בלבד לאחר שנפתח. מנהל המפעל היה מאיר דיזנגוף, לימים ראש העיר תל אביב.

במבנה המרשים, ששוקם מאז והפך למוזיאון לארכיאולוגיה ולאומנות, מספרת לנו מיכל, מנהלת השיוק של המוזיאון, על הרקע ההיסטורי והממצאים שבו. במקום הרבה ממצאים ארכיאולוגיים מקומיים מתל דור ומהים סביבו. פסיפס מרשים ויפה, מערת קבורה מאחורי המבנה, סרקופגים, כותרות ועוד, שווה ביקור.

אז נמל טנטורה בדינו. האם בכך ירד המסך על פעולותיהם העוינות של כפרי המשולש הקטן, שנותק ממקור האספקה שלו? אנחנו עולים חזרה לרכבים ונוסעים לחורבות הכפר עין ר'זאל.

מבצע שוטר – כיבוש כפרי ה"משולש הקטן"

אנו עומדים בין שרידי הכפר עין ר'זאל. במקום חניון קטן, הסמוך לבית קברות נטוש ומבנה קבר שייח'. הנוף מכאן מרהיב. איתן הוריד אותנו עד לבריכה יפהפייה אך ריקה. לכאן זרמו מי מעיין הכפר, שבינתיים יבש. השאיבות הרבות במעלה האקוויפר הורידו את המפלס. עד לא מכבר הזרימו לכאן מים בצינור שמילא את הבריכה לשמחת המטיילים, אבל זה נגמר. גם החורף הגשום לא שינה את המצב.

איתן מספר על חסימת הדרך לחיפה בכביש הסמוך. היו תקריות ירי והערבים תפסו מעת לעת חלק מהנוסעים התקועים ולקחו אותם בשבי. הללו נכלאו בבית המוכתר באיגזים (ביניהם המהנדס החיפני המפורסם פרץ אטקס ואשתו). השהיה בשבי היתה קצרה יחסית: מספר ימים והשבויים שוחררו תמורת שבויים מהצד השני.

לאחר שכיבוש טנטורה הסתיים המשיכו הערבים לחסום את הכביש. כמה ניסיונות למגר את התופעה כשלו, ובעצם ימי ההפוגה השניה שהחלה ב-19 ליולי מחליט בן גוריון לצאת למבצע "שוטר". שמו של המבצע אינו אלא הטעיה, לאמור- נכון, אנחנו בעיצומה של הפסקת אש, אך בפועל מדובר בפעולת שיטור לכל דבר בשטח ריבוני ישראלי. המבצע לווה בתקיפות אוויר על הכפרים וירי ארטילרי שגרם בפועל לפינוי הכפרים ובריחת אנשיהם כך שהכיבוש נעשה ברובו ללא קרב ממשי. הגדול בכפרים היה איגזים, בו פעלו כ-800 חמושים, ביניהם גם חיילים עיראקיים.

מעין ר'זאל המשכנו לכרם מהר"ל. בית הכנסת של המושב ובית העם שלו יושבים במה שהיה בית הספר של איגזים. על הדשא המטופח, איתן משמיע לנו הקלטה של ראיון שערך עם טוביה הלר - מ"פ פלוגה א' של הגדוד. טוביה הוא גיבור ישראל של ממש - יהודי בן 90 שגר כיום באילת, והשתתף בלא פחות מ-21 קרבות של החטיבה בתש"ח!

המבצע יצא לפועל ב-24.7.48. לצד גדוד 33 של אלכסנדרוני, מיודעינו זה לא מכבר, השתתפו בו גם כמה מחלקות מ'גולני', 'כרמלי' ואף כמה שוטרים מהמשטרה הצבאית (כאמור, כדי לשדר - זוהי פעולת שיטור ותו לא). תחילה נתפסו הכפרים הקרובים יותר לכביש - ג'אבע ועין רזאל, בהם כמעט ולא נותרו לוחמים. עיקר המאמץ הופנה לאיגזים. מסתבר, מספר טוביה, שטעות בניווט של איש הש"י (שירות הידיעות של ה'הגנה') הובילה את הלוחמים לאחור לילה שלם של צעידה עם ציוד כבד בתא

השטח הקשה אל הגבעה הלא נכונה. בינתיים השחר עלה, והפריצה נדחתה ביממה. הכפר נפל רק ב-25.7.48, לאחר הפגזה ארטילרית של כוחותינו על הכפר, שהקלה על ההסתערות של לוחמי הח"ר.

איתן מעלה אותנו אל הגבעה המערבית של המושב. כאן עדיין עומדים מבנה החאן והמסגד של איגזים, ומולם ה"טירה" - ביתו המפואר של מוכתר הכפר, מחמוד אל מהדי, שמשמש כיום כמתחם אירוח יוקרתי במיוחד. כאן, כזכור, הוסתרו היהודים שנחטפו. תצפית מהגבעה מערבה חושפת לנו את בקעת שי"ר הוולקנית. זו נקראה על שמו של הרב שלמה יהודה רפפורט, רבה של פראג במאה ה-19 ומראשי תנועת "חכמת ישראל".

כרם מהר"ל

כמה חודשים לאחר כיבוש הכפר איגזים התיישב בו גרעין של ניצולי שואה מצ'כוסלובקיה. הגרעין הוקם כבר ב-1946 ועלה על הקרקע בתחילת 1949. אנו מתארחים אצל בן המושב **צביקה לבנת**, הבעלים של "**שדות ישראל**", מרכז מצליח לפיתוח מנהיגות ופיתוח צוותים. צביקה מספר לנו בחן רב על הימים הראשונים במקום וחיוו כילד. מסתבר שהמושב הבורגני עבר תקופת התאקלמות חקלאית וכלכלית לא פשוטה בראשית ימיו.

לדבריו, ערביי איגזים לא גורשו, אלא נסוגו כקילומטר ממזרח לכפר שם הקימו מחנה אוהלים, בו שהו כמה מאות מהם וצה"ל היתיר להם לשבת שם. לימים, קרוב למלחמת ששת הימים, התפנו גם מהמחנה הזמני ועברו ברובם לצד הירדני.

באמצע שנות השבעים הגיעו למושב תושבים צעירים, כולל ממערכת הביטחון, ונתנו דחיפה משמעותית. המושב כיום שופע פעילות חברתית ותרבותית, ובניו משרתים ביחידות המובחרות ביותר. בימים אלה הם עוסקים בכתיבת ספר הקמת הישוב ותיעד משפחות המייסדים.

עין איילה – אנדרטת מבצע שוטר

אז מה נותר עוד? הנצחת הנופלים בקרב. נסענו אל מושב עין איילה הסמוך, שבקצהו עומד לוח הנצחה מרשים מאד ל-9 הרוגי הקרב. לצערנו הם נפלו בנסיבות טראגיות -פצצת מרגמה שנורתה ע"י כוחותינו אל איגזים איבדה את הזנב, ונפלה ישירות על לוחמי פלוגה ד'. זוהי פלוגה שכל לוחמיה הם ניצולי שואה, שמיד עם עלייתם לארץ - התגייסו לאצ"ל או להגנה, וסופחו בהמשך לאלכסנדרוני. תשעה מהם נהרגו ב"מבצע שוטר". איתן מספר לנו את סיפורם ומסיים בהשמעת המנון החטיבה המרגש.

449 לוחמים איבדה חטיבת "אלכסנדרוני" במלחמת העצמאות בעשרות קרבות קשים. יחד עם שאר יחידות צה"ל הצעיר- היא העניקה לנו את המדינה על מגש הכסף הידוע. ההמנון מסתיים בשורות הבאות - "הסתכלנו סביב בזהירות, כדי לראות מי חזר ומי לא, וידענו היטב, זו עובדה, כל אחד מאיתנו עשה את שלו".

יהי זכרם ופועלם נצור בליבנו.

לתמונות של פיני פליטמן לחץ [כאן](#)

הובא לפרסום על ידי שמואל גלנץ